

УДК 373.5

DOI:

Ліля Пацкаль, магістр кафедри початкової та дошкільної освіти
Львівського національного університету імені Івана Франка

ГРА ЯК ЗАСІБ ПОПЕРЕДЖЕННЯ І ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНИХ ПРОЯВІВ У ПОВЕДІНЦІ ДІТЕЙ

Стаття присвячена аналізу негативних проявів у поведінці дітей дошкільного віку, висвітлено її ознаки; обґрунтовано важливість психолого-педагогічної підтримки попередження і подолання негативних проявів у поведінці дітей дошкільників. Доведено, що робота з попередження і подолання негативних проявів у поведінці проявляється завдяки включенню дітей в ігрову діяльність, яка містить мінімум знань про морально-етичні норми й правила поведінки, забезпечує ефективність процесу формування адекватної поведінки у дітей дошкільного віку.

Ключові слова: дитина дошкільного віку; вікова криза; негативний прояв; поведінка; гра; ігрова діяльність.

Лім. 5.

Lilya Patskal, Master Student of the Primary and Preschool Education Department
Lviv Ivan Franko National University

THE GAME AS A MEANS OF PREVENTING AND OVERCOMING NEGATIVE MANIFESTATIONS IN THE BEHAVIOR OF CHILDREN

The article is devoted to the analysis of the peculiarities of understanding the negative manifestations in the behavior of children of preschool age, its features are highlighted; the importance of psychological and pedagogical support for the prevention and overcoming of negative manifestations in the behavior of preschool children is substantiated. It is proved that work on prevention and overcoming of negative manifestations in the behavior of children of preschool children should be based on the initial scientific provisions defining the content, directions, tasks, methodological and organizational requirements for the examination of the child, and ensure the effectiveness of a peculiar process of development of adequate behavior in preschool children.

It is noted that timely detection of negative manifestations in the behavior of preschool children and pedagogically expedient, professional response to their emergence of parents of teachers, promotes faster normalization of the physical and emotional state of the child, ones behavior.

It is determined that the reason for the emergence of negative behavioral reactions in the child is the dissatisfaction of some very important for the needs of a social nature: the need for communication, approval, respect, the need for emotional contact – emotional consonance with a significant other (same age or close adults). Blocking needs can be a source of profound experiences that, according to their awareness of the child, will contribute to the emergence of negative behaviors. The most common negative manifestations in the behavior of preschool children include: naughty, roguery, obstinacy, aggressiveness.

Keywords: a child of preschool age; age crisis; negative manifestation; behavior; a game; game activity.

Постановка проблеми. Попередження і подолання негативних проявів у поведінці дитини належить до складних педагогічних проблем, успішне розв'язання яких можливе лише на основі наукового осмислення сутності цього явища, а також урахування особливостей формування та вікового періоду, в межах якого зароджуються негативні прояви поведінки, як початкового етапу у формуванні в майбутньому стійких поведінкових відхилень.

Тому головним напрямком у роботі з дітьми дошкільного віку є здійснення попередження і подолання негативних проявів у поведінці дітей, оскільки саме вони, на думку сучасних дослідників зароджуються та виникають у дошкільному віці. Для дітей цієї вікової категорій

найбільш поширеними є такі негативні прояви у їхній поведінці: істерика, агресивність, нечесність, тощо. Вони можуть зумовлюватись такими групами чинників: хибним стилем виховання в сім'ї, нереалізованій потребі дитини в увазі і любові, кризами психовікового розвитку дитини, її несприятливою адаптацією до ДНЗ.

Мета статті – висвітлення проблеми попередження і подолання негативних проявів у поведінці дитини завдяки включенню дітей дошкільного віку в ігрову діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему виховання дітей дошкільного віку досліджували Д. Ельконін, С. Русова, І. Козубовська, О. Власова, Т. Поніманська, О. Кононко та ін.

Наукові праці Л. Виготського, Д. Ельконіна,

Л. Божович, Т. Поніманської присвячені проблемі психічних вікових криз у розвитку дітей дошкільного віку.

Різноманітні аспекти профілактики негативних проявів у поведінці дошкільнят вивчалися у дослідженнях Є. Васіної, І. Оржеховської, І. Козубовської, Н. Максимової, М. Монтессорі та інші.

Аналізу проблем педагогічної занедбаності, важковиховуваності, відхилень у поведінці, що виникають і виявляються вже у старшому дошкільномуприсвячені дослідженняВ. Оржеховської, О. Потапової, Т. Федорченко.

Сюжетно-рольова гра дошкільників була предметом численних досліджень науковців Е. Аркіна, Л. Венгера, Л. Виготського, Д. Ельконіна, Є. Зворигіної, О. Леонтєва, Т. Маркової та ін.

Виклад основного матеріалу. Практика засвідчує, що вже у закладах дошкільної освіти вихователям у своїй роботі доводиться зустрічатися з “важкими” випадками виховання. Уже у старших групах дитячих дошкільних установ можна спостерігати дітей, яких відрізняє непосидючість, грубість, забіякуватість, нестриманість, агресивність тощо. У спілкуванні з іншими вони прагнуть лідерства, не визнають обмежень у поведінці, відчують вседозволеність у сім’ї, яку їй переносять в дитячий колектив. Такі діти не визнають чи не розуміють сутності дисципліни, постійно прагнуть бути в центрі уваги, не усвідомлюють межі можливого й неможливого.

До найбільш поширених негативних проявів у поведінці дошкільнят науковці і практики відносять істерики, агресивність, сором’язливість, замкнутість, нечесність, страхи, гіперактивність та інші. Вони виникають завдяки проблемам виховання в сім’ї, кризами вікового розвитку дитини, її несприятливою адаптацією до закладу дошкільної освіти.

Т. Федорченко характеризує дошкільний вік зазначає, що це “період інтенсивної соціалізації особистості, здобуття життєвого досвіду, оскільки захисні механізми психіки тільки починають формуватися, і саме від подій цього періоду життя залежить, якими вони будуть у майбутньому – продуктивними, тобто такими, що стимулюють розвиток і саморегуляцію особистості, чи непродуктивними, що деформують картини зовнішнього світу, а також поведінку” [4, 45]. Таку деформацію поведінки дослідниця називає негативними проявами у поведінці.

На думку Д. Ельконіна, “криза трьох років – це перше справжнє випробування терплячості дорослих. Саме в цей період деякі, присутні і

ранньому періоду, конфліктність, капризність і впертість посилюються настільки, що не помітити критичний вік майже неможливо” [5, 78].

Головне досягнення кризи трьох років – формування нового почуття “Я”. Саме з ним пов’язані і здобутки цього періоду, і всі психологічні проблеми.

Л. Виготський зазначає, що дитину в період кризи трьох років відрізняє цілий набір симптомів поведінки, який у психології дістав назву “семизір’я симптомів”:

- негативізм, що проявляється як негативна реакція дитини, передусім як відмова підкорятися вимогам, що висуваються до неї;

- впертість, що є реакцією дитини на власне рішення і проявляється у наполяганнях на власних вимогах, рішеннях, що засвідчує процес становлення її як особистості;

- непокірність, що за своїми зовнішніми ознаками є близькою до негативізму та впертості, однак має більш генералізований і більш безособовий характер;

- свавілля, що проявляється як прагнення звільнитися від опіки дорослого, намагання діяти самостійно;

- знецінення дорослих, негативізм, що формує здатність дитини сприймати слова дорослих, їх вчинки не безумовно, а крізь призму власних інтересів;

- протест, формами якого є бунт проти батьків, налаштованість на суперечку з ними;

- деспотизм, коли дитина різноманітними способами та засобами демонструє деспотичну владу стосовно оточуючих [2, 106].

О. Кононко зазначає, що ознаки криз майже однакові, адже негативні вияви не могли зникнути безслідно з часу кризи трьох років, тому завданням вихователя є трансформувати у 3 – 6-річному інтервалі з подальшим виокремленням типових виявів вже в період кризи шести-семи років [3].

Наукові дослідження і практика виховної роботи засвідчують, що симптоматика перехідного періоду, сила та частота вияву окремих її складових залежить від статі дитини та специфіки взаємин у системі соціальних стосунків. Тому це необхідно враховувати у роботі з дітьми – постійно дотримуватись адекватності виховних впливів відповідно до їх вікових та індивідуальних потреб.

На думку Т. Федорченко, знання вікової специфіки психічного розвитку дітей дошкільного віку є обов’язковою умовою для розв’язання комплексу проблем з організації виховної та навчальної діяльності й спілкування дитини [4, 120].

Щоб допомогти дитині, схильній до негативних проявів у поведінці, слід дотримуватись єдності вимог в роботі та спілкуванні з такими дітьми як у дитячому садку, так і вдома, тому вихователі та батьки повинні слідкувати за своєю поведінкою у відповідь на негативні прояви поведінки дошкільника. Особливо батьки повинні завжди працювати над реакцією на негативні прояви, адже більшість часу дитина проводить вдома.

На думку В. Оржеховської та Т. Федорченко, значна частина батьків мають надто поверхові уявлення про виховну та корекційну роботу з дітьми дошкільного віку, що мають негативізм поведінки, як про складний процес. "Оптимізація загального стану дитини в цей період та керування її поведінкою потребує глибокого розуміння психофізіологічних особливостей дитини, а тому вимагає підвищення психолого-педагогічної освіченості батьків, з метою уникнення неправильних виховних впливів. Великого значення має тісна співпраця ДНЗ із сім'єю, яка спрямувалася на подолання негативних проявів поведінки. При злагодженій співпраці дошкільної установи та сім'ї можна уникнути багатьох труднощів, що виникають в процесі попередження негативних проявів у поведінці дошкільників" [4, 121].

Беззаперечно, що сучасні економічні негаразди значно ускладнили створення сприятливого емоційного клімату в сім'ї. Тому, як зазначають В. Оржеховська і Т. Федорченко, батькам дуже важливо не переносити свій нерідко пригнічений психологічний стан на дітей, не вдаватися до суворості і покарань. Адже це відчужує дітей, робить їх відлюдкуватими, погайними і навіть жорстокими. Батькам не завадить зайвий раз нагадати, що атмосферу любові і дружби в родинному створюють спільні духовні інтереси, спільна праця і дозвілля, душевні бесіди [4, 122].

Розуміння психічних потреб дітей є головним завданням батьків дітей дошкільного віку. Важливо пізнати потреби дитини, правильно зрозуміти їхній зміст, прояви, способи задоволення, реакції дитини, якщо потреби не задоволено тощо. Загальновідомо, що головною причиною відхилень є незадоволені потреби, або надмірне їх задоволення. Результатом цього є інфантильність особистості дитини, невміння виконувати щоденні завдання, а особливо тоді, коли вона входить в активну соціальну взаємодію.

Аналіз досліджень, присвячених вивченню проблем попередження і подолання негативних проявів у поведінці дітей, що виникають і виявляються вже у старшому дошкільному, надають підстави висловити припущення, що саме попередження негативних проявів у поведінці

дітей є найбільш ефективним за умов формування культури поведінки дитини; оперативного реагування на ситуативні негативні прояви; педагогічно доцільної стратегії у вихованні дітей із негативними поведінковими проявами засобом гри; створення розвивального потенціалу предметно-ігрового середовища в дошкільному навчальному закладі.

Обґрунтування висунутого припущення зумовлює необхідність розв'язання такого дослідницького завдання: визначити особливості впливу на поведінку дошкільників з ознаками негативних поведінкових проявів провідної діяльності дошкільного віку, тобто гри, з включенням мінімуму знань про морально-етичні норми й правила поведінки.

Наше дослідження проводилося в закладі дошкільної освіти № 92 і № 70 у м. Львові. Загальний обсяг досліджуваної групи становить 60 дітей молодшого та старшого дошкільного віку. Організація експериментальної роботи відбувалася до зазначених педагогічних умов і передбачала три напрями роботи. Це робота з педагогами, робота з предметним середовищем і робота з дітьми.

Для діагностики було використано низку методів: спостереження за дітьми у різних видах ігрової діяльності, анкетування, бесіди, аналіз ігрових завдань. Гра як провідна діяльність є ефективним методом та засобом реалізації освітніх завдань з усіх напрямів розвитку особистості. Тому засобом реалізації окреслених завдань було обрано сюжетно-рольові ігри, режисерські ігри, комунікативних ігор, ігрові ситуації з включенням мінімуму знань про морально-етичні норми й правила поведінки.

У межах експериментального дослідження проаналізовано відповідність предметно-розвивального середовища принципам його організації. Адже власне дотримання перелічених принципів, виконання правил життя групи та налагодження взаємодії із предметним середовищем сприяють попередженню і подоланню ситуативних негативних проявів у поведінці дітей. У задіяних експериментальних ДНЗ було створено відповідне віку досліджуваних дітей, варіативне, динамічне і різноманітне предметно-розвивальне середовище, завдяки чому вихованці та вихователі мали змогу обирати заняття та матеріали, а також місце для роботи з ними згідно із власними бажаннями

Оскільки досліджувалися особливості впливу на поведінку дошкільників з ознаками негативних поведінкових проявів гри, з включенням мінімуму знань про морально-етичні норми й правила

поведінки, то особливу увагу було звернуто на організації численних сюжетно-рольових, комунікативних і режисерських ігор. Нашими завданням було вдосконалити власне ігрове середовище в дошкільному навчальному закладі. Із цією метою ми запропонували розділити його на різні зони для ігор: 1) сюжетно-рольових; 2) режисерських; 3) комунікативних. Це, зі свого боку, мало сприяти попередженню і подоланню ситуативних негативних проявів у поведінці дітей.

Висновок. Проведена робота у межах експериментального дослідження значною мірою вплинула на формування адекватної поведінки у дітей дошкільного віку. Спостереження за життям дошкільників, вихованців дитячих установ та у групі, за різними видами їх діяльності засвідчили, що загальний рівень сформованості культури поведінки дітей підвищився, а рівень негативних проявів у поведінці дітей дошкільного віку знизився.

Отже, проведена дослідно-експериментальна робота показала, що попередження і подолання негативних проявів у поведінці дитини буде ефективнішим за умови забезпечення методичного супроводу оперативного реагування на негативні прояви, формування культури поведінки дитини, педагогічно доцільної стратегії у вихованні дітей із негативними поведінковими проявами засобом гри, створення розвивального потенціалу предметно-ігрового середовища в дошкільному навчальному закладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васіна Є.М. Новий прийом і засіб розвитку самосвідомості дитини / Є.М. Васіна // Шкільні технології. – 2006. – № 5. – С. 146 – 149.
2. Выготский Л. С. Мышление и речь: Психологические исследования [Электронный ресурс] / Л.С. Выготский. – М.: Соцэкгиз, 1956. –

518 с. – Режим доступа: <http://psychlib.ru/mgppu/vmr-1934/vmr-001.htm>.

3. Кононко О.Л. Плекаймо у дітей життєдайне самоставлення / О.Л. Кононко // Дошкільне виховання. – 2002. – № 2. – С. 3 – 7.

4. Федорченко Т.Є. Рання профілактика негативних проявів у поведінці дітей: навч.-метод. посіб. / Т.Є. Федорченко. – Вид. друге доповнене. – Тернопіль: Астон, 2005. – 138 с.

5. Эльконин Д.В. Психология игры [Электронный ресурс] / Д.В. Эльконин. – 2-е изд. – М.: ВЛАДОС, 1999. – 360 с. – Режим доступа: http://www.pedlib.ru/Books/3/0018/3_0018-1.shtml.

REFERENCES

1. Vasina, Ye.M. (2006). *Novyi pryiom i zasib rozvytku samosvidomosti dytyny* [A new way and means of developing the child's self-awareness]. *Shkilni tekhnolohii* [School Technologies]. No. 5, pp. 146 – 149. [in Ukrainian].
2. Vygotskiy, L.S. (1956). *Myshlenie i rech: Psikhologicheskie issledovaniya* [Thinking and Speech: Psychological Research]. [Electronic resource]. Moscow: Sotsekgiz, 518 p. Available at: <http://psychlib.ru/mgppu/vmr-1934/vmr-001.htm>. [in Russian].
3. Kononko, O.L. (2002). *Plekaimo u ditei zhyttiedaine samostavleniia* [Cherish the children's life-giving self-relation]. *Preschool education*, no. 2, pp. 3 – 7. [in Ukrainian].
4. Fedorchenko, T.Ye. (2005). *Rannia profilaktyka nehatyvnykh proiaviv u povedintsi ditei: navch.-metod. posib.* [Early prevention of negative manifestations of the children's behavior: educational and methodological manual]. The second edition, completed. Ternopil: Aston, 138 p. [in Ukrainian].
5. Elkonin, D.V. (1999). *Psikhologiya igry* [Psychology of the game]. [Electronic resource]. The 2nd ed. Moscow: VLADOS, 360 p. Available at: http://www.pedlib.ru/Books/3/0018/3_0018-1.shtml. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 28.08.2018

“Гра – вид діяльності дітей, що полягає у відтворенні дій дорослих і відносин між ними, спрямований на орієнтування й пізнання предметної та соціальної дійсності”.

Педагогічна енциклопедія

“Якою буде дитина в грі, такою вона буде і в праці, коли виросте. Тому виховання майбутнього діяча відбувається перш за все в грі. Отже, гра, її організація – ключ в організації виховання”.

*Антон Макаренко
український педагог*

